

8. Недавніа О. Греко-католицизм в контексті духовного самовизначення українців між християнським Сходом і Заходом / О. Недавніа. – Київ: Гнозис, 2000. – 218 с.
9. Огієнко І. Історія українського друкарства / І. Огієнко. – Київ: Либідь, 1994. – 448 с.
10. Гузар Л. У пошуках гармонії / Патріарх Любомир (Гузар). – Львів: Ін-т Історії Церкви Львівської Богословської Академії, 2001. – 46 с.
11. Почаївський монастир в контексті історії та духовності українського народу. – Тернопіль, 1995. – 118 с.
12. Провінційний Синод у Замості 1720 р. Б. // Постанови. – Івано-Франківськ, 2006. – 304 с.
13. Рішення і постанови Синодів Єпископів Української Греко-Католицької Церкви 1989–1997 років. – Львів: Благовісник, 1998. – 79 с. – (Джерела з історії Церкви в Україні).
14. Сапеляк А. Київська Церква на слов'янському Сході. Канонічно-єкуменічний аспект / А. Сапеляк. – Буенос-Айрес; Львів, 1999. – 231 с.
15. Суттнер Е.-К. Українське християнство на початку III-го тисячоліття: історичний досвід та еклезіологічні перспективи / Е.-К. Суттнер. – Львів: Свічадо, 2001. – 168 с.
16. Федорів Ю. Замойський синод 1720 р. / Ю. Федорів. – Рим, 1972. – 69 с.
17. Шевченко В. З роздумів про унію / В. Шевченко // Український засів, – 1996. – № 1/3. – С. 130–142.
18. Яроцький П. Вступ / П. Яроцький // Історія релігій в Україні: У 10 т. – Київ, 2001. – Т. 4: Католицизм. – С. 5–16.

SYMMARY

Svyatoslav Kyyak

Institutions-ecclesial extensions the Ukrainian Catholicism in XVIII century

In the article are analyzed principles and points process extensions the institutions-ecclesial identity the Ukraine Greek-Catholic Church in XVIII century.

There are summarized historical experiences of existence the Ukrainian Catholicism as the typical the Ukrainian religion phenomenon.

Key words: Ukrainian Catholicism, ecclesial identity, religion phenomenon, Metropolitan of Kyiv, hierarchy.

Віктор Кічера,

**кандидат історичних наук, викладач кафедри історії України
Ужгородського національного університету**

ЛИСТИ АВГУСТИНА ВОЛОШИНА ДО ЄПІСКОПА ПРЯШІВСЬКОЇ ЄПАРХІЇ ПАВЛА ГОЙДИЧА

Йдеться про унікальні листи президента Карпатської України о. Августина Волошина до єпископа-василіанина Пряшівської єпархії Павла Гойди́ча. Метою публікації є висвітлення постаті президента не як політичного діяча, але власне як священика і просто людини, котра докладала максимальних зусиль до розбудови Церкви.

Ключові слова: отці-василіани, Чин святого Васи́лія Великого, Пряшівська греко-католицька єпархія, василіанки, Мукачівська греко-католицька єпархія.

Вивчення епістолярної спадщини видатних особистостей в історії Церкви дозволяє краще зрозуміти досліджувані проблеми, позаяк відкриваються унікальні

та рідкісні дані, котрі неможливо знайти в жодних інших джерелах. Завданням цієї розвідки є висвітлення особистості Августина Волошина власне як священика, а не політичного діяча, причому наголос варто зробити на внеску, який зробив о. Августин для становлення і розбудови Греко-Католицької Церкви.

Стан дослідження особистостей Августина Волошина та Павла Гойдича перебуває на достатньо високому рівні. Проте не всі аспекти їхньої діяльності висвітлені повною мірою. Тому потрібно звернути увагу на постановку проблеми щодо вивчення постаті о. Волошина як священика, а вже потім політика. Адже його релігійна діяльність не могла не позначитися на політичній. Найперше необхідно охарактеризувати рівень дослідженості біографістики Августина Волошина та Павла Гойдича.

Вивченню життєвого шляху А. Волошина після проголошення незалежної України присвятили свої роботи М. Вегеш, М. Кляп, М. Токар та ін. [1, с. 71–144]. Дослідженням цієї постаті, що почалося в основному в постсоціалістичну епоху, займаються переважно дослідники закарпатського регіону сучасної України.

Досить докладно описано також біографічний і пастирський шлях владики П. Гойдича. Особливу увагу цій постаті присвятили словацькі дослідники Петер Штурак, Войтех Богач, Андрей Слодічка та ін. [11, с. 10–210]. Серед українських дослідників про часи переслідувань єпископа П. Гойдича написав Атанасій Пекар [5, с. 219–220].

Коротко варто зупинитися на біографії досліджуваних особистостей. Владика Павло Гойдич народився 17 липня 1888 р. в сім'ї священика. Вступив до Мукачівського василіанського монастиря на новіціат¹, де виявив неабиякі здібності до навчання. Після висвячення проводив місійну та виховну роботу в провінції Св. Миколая Чину святого Василя Великого (ЧСВВ) на Закарпатті. Був наставником для молоді при Ужгородському монастирі. 1927 р. отримав владичі свячення і став єпископом Пряшівської єпархії. За часів соціалістичної влади у 1950 р. був ув'язнений. 10 років владика мучився у в'язницях Чехословаччини і врешті помер 17 липня 1960 р. [5, с. 219] За муки проголошений блаженним папою Йоаном-Павлом II.

Августин Волошин з'явився на світ 17 березня 1874 р. у сім'ї священика. Після закінчення Ужгородської гімназії, за рекомендацією мукачівського греко-католицького єпископа Юлія Фірцака, навчається теології в Будапешті. 1897 р. висвячений і служить капеланом в Ужгороді. Довгий час (1917–1938) працює директором Ужгородської учительської семінарії. 15 березня 1939 р. Соймом Карпатської України Августина Волошина обрано президентом. Після окупації угорськими військами незалежної держави, виїжджає до Праги, де працює на посаді професора Українського вільного університету. 15 травня 1945 р. о. Августина арештували. Помер 19 серпня 1945 р. в тюрмі [2, с. 127–158]. Вже навіть ці короткі біографічні довідки дозволяють помітити схожість життєвого шляху досліджуваних осіб – обидва жили в один період і починали свою діяльність на території історичного Закарпаття, були священиками, здобули добру освіту, займали високі посади, обоє були звинувачені в «націоналізмі», загинули в тюрмах. Ці особливості не є збігом обставин, адже обидва отці все своє життя мали й спільне кредо – розвивати Церкву.

Десять віднайдених у Єпископському архіві при Пряшівській греко-католицькій єпархії листів, що стали об'єктом нашого аналізу, хронологічно охоплюють період від 1934 до 1941 рр. Більшість листів збереглося добре. Винятком є два листи за 1940 р.

та один лист від 1941 р., котрі трохи пошкоджені, ймовірно, через довгий період зберігання кореспонденції в зігнутому вигляді. Проте їхній зміст відтворити вдається.

Станом на 1934 р. єпископ Павло Гойдич уже отримав владичі свячення і працював єпископом Пряшівської греко-католицької єпархії. Августин Волошин у цей час, крім світської посади (директор Ужгородської учительської семінарії), обіймав посаду члена консисторії Мукачівської греко-католицької єпархії². Опишемо його діяльність у цей період більш детально.

Опіку простого населення, крім отців василіан, на Підкарпатській Русі³ у 20–30-х рр. XX ст., займалися сестри василіанки. Поселення сестер ЧСВВ на території Підкарпатської Русі було запропоновано василіанками із Станіслава, про що йдеться у витязі з протоколу засідання єпископської консисторії від 29 жовтня 1921 р. Консисторія постановила створити комісію для вирішення цього питання, у складі оо. Юлія Станкая, Юлія Мелеша, Августина Волошина та Василія Такача [3, с. 7]. 28 березня 1922 р. було підписано договір між Анною Поганьовою та ігуменею с. Магдалиною Гуменюк, за яким подаровано маєток із будовами для сирітського притулку сестер ЧСВВ.

Велику допомогу в справі поселення сестер-василіанок надавав о. Августин Волошин [4, с. 1–3]. На засіданні комісії 15 травня 1922 р. о. Августин Волошин повідомив міністерського референта Йосифа Пешака про переселення сестер [3, с. 12]. У протоколі єпископської консисторії від 30 листопада 1922 р., на основі позитивної ухвали створеної комісії, дозволити заселення єпархії сестрам василіанкам. Згідно з цією постановою, в Ужгороді заселяються дві сестри – Магдалина Гуменюк та Ірина Алексюк. Умовою приходу василіанок, про який повідомляється папський нунцій у Празі є володіння місцевою мовою та відсутність будь-якої політичної діяльності [3, с. 6]. З початком їхньої праці 15 березня 1925 р. відкрито інтернат для сиріт [4, с. 12]. За свідченням о. Августина Волошина, станом на 2 березня 1927 р. у будинку утримували 16 сиріт сільського походження [4, с. 12]. Несподіваним є факт, за яким держава у 1932 р. у судовому порядку відібрала подарований маєток Анни Поганьової, де розміщувався інтернат для сиріт. Притулок мало не опинився на вулиці, але о. Волошин із дружиною подарували для цього власний будинок і благодійна справа сестер ЧСВВ була врятована [6, с. 1]. Як бачимо, Августин Волошин був великим прихильником василіан і всіляко їх підтримував.

У листі А. Волошина з Ужгорода від 18 грудня 1934 р. до єпископа П. Гойдича йдеться про скрутне становище Підкарпатського банку⁴, проте, як сказано, після виділення урядом коштів для санації банку, про його ліквідацію не може бути і мови. У зв'язку з виборами, котрі мали відбутися у 1935 р., Августин Волошин просить єпископа про допомогу в розгортанні діяльності політичної сили, яку він очолює⁵. Для цих цілей майбутній президент клопочеться про підтримку владикою двох отців – Мирона Петрашевича та Діонісія Зубрицького [7, с. 1]. Таким чином, крім загальних питань, котрі стосувалися співпраці з Підкарпатським банком, Августин Волошин просив у єпископа Павла Гойдича практичної допомоги у поширенні політичних ідей партії. Надалі серед віднайдених листів переважає кореспонденція після президентства Августина Волошина. Йдеться в них в основному про вирішення поточних церковних проблем.

У листі А. Волошина до єпископа П. Гойдича з Праги від 24 жовтня 1939 р. говориться переважно про грошову підтримку самим Волошиним учнів

Учительської семінарії, здебільшого майбутніх сестер василіанок. Він просить єпископа дізнатися про потрібну суму для інтернату. Згадується тут і про тогочасні події з іншого боку Карпат: «Тривожить нас судьба нашої церкви у Галичині. Боїмося, що і до нас (Підкарпаття) загостять червені⁶» [8, с. 2]. У першій частині листа з Праги від 22 листопада 1939 р. Августин Волошин повідомляє владику Павла про суто релігійні справи, а також інформує, що на рівні словацького міністерства вирішуються питання утікачів з Карпатської України⁷. Далі о. Волошин висловлює свої думки про Церкву в Галичині: «В Галичині дійсно дуже смутні обставини. Маєтки монаших чинів і парохій забрані. В Жовкві⁸ вже червені працюють в друкарні. Сестри василіанки розпущені. Прекрасні інституції встали жертвами дурного комунізму. Є опасність що червені загостять до Карпатської України і Пряшівщини. Боже хорони! Лиш сильні атаки до Неба можуть ситуацію направити» [8, с. 3].

Інший лист А. Волошина з Праги до єп. Павла датується 10 грудня 1939 р. Тут мовиться про пересилання 1000 крон чеських на рахунок Учительської семінарії, оскільки о. Волошин заручився опікуватися бідними учнями. Як і в попередніх листах, говориться про панування «безбожного комунізму» в Галичині [8, с. 1]. Листи кінця 1939 р. схожі тим, що крім постійної грошової допомоги, котру о. Августин надавав василіанам та утікачам з Карпатської України, неодноразово згадувалося питання галицької Церкви після приходу комуністів.

Підтвердженням того, що Августин Волошин постійно підтримував сестер василіанок, є лист до них з Праги від 26 січня 1940 р., де він повідомляє, що на потреби сиротинця, котрим опікувалися василіанки, ним відіслано на ім'я настоятельки 1000 крон чеських [10, с. 1]. Під цією ж датою (26 січня 1940 р.) надіслано лист і до єпископа Павла Гойдича, якого поінформовано про переказ 3000 тисяч чеських крон на різні потреби Церкви на Пряшівщині. Тут-таки вказується про перерозподіл виділених коштів: 1000 крон – на потреби вже згадуваного сиротинця сестервасиліанок, 800 крон – на потреби інтернату, 500 крон – сиротам, 200 крон – учителів Учительської семінарії – Стефанові Желтваку, 500 крон – отцю Полікарпові Буликові⁹ – всього 3000 тисяч чеських крон [10, с. 3]. Це ще раз засвідчує колосальну підтримку о. Августином вигнанців і потребуєчих.

Крім того, Августин Волошин старався не тільки підтримувати те, що вже існувало, але й намагався розбудовувати нове. Особливо великих зусиль доклав він до відкриття нового монастиря сестер василіанок у Межилабірцях (Східна Словаччина), про що читаємо у листах від 6, 7 та 20 грудня 1940 р. [9, с. 1]. В останньому віднайденому листі від 19 січня 1941 р. А. Волошина до єп. П. Гойдича сказано про банкрутство Підкарпатського банку та спробу його збереження у формі товариства [9, с. 3].

Отже, листи Августина Волошина до єпископа Павла Гойдича є надзвичайно цінним джерелом для історії не лише Закарпаття, але й сусідньої Галичини та діаспори. Вивчення цієї епістолярної спадщини дозволяє зрозуміти перш за все глибоко людські якості цієї особистості. На підставі аналізу листів, цілком впевнено можемо стверджувати про первинну ідентифікацію цієї постаті як священика, а вже потім як політика. Це підтверджують і підписи листів, де о. Августин дотримується субординації в духовній ієрархії. Наприкінці кожного листа він «цілує руки» єпископа та просить про молитву, а також підписується – «ваш син в Христі», «повірений син в Христі», «одданий в Христі» тощо. Причому така субординація

зберігається до президентства, і після нього. Таким чином, виявлені листи прямо свідчать про самоідентифікацію Августина Волошина як духовної особи, незважаючи на його політичну діяльність. Що стосується Павла Гойдича, то його молоді роки не дарма пройшли в Мукачеві та Ужгороді – він протягом усього свого пастирського служіння залишався прихильником простих людей, як монах був вимогливим до себе та до інших, усі свої зусилля скерував на розбудову Церкви на Пряшівщині та поза нею.

¹ Новіціат – чернеча школа для виховання монашої молоді, де вивчали основні норми аскетизму.

² Мукачівську греко-католицьку єпархію можна назвати «материнською» для Пряшівської, позаяк остання була утворена у 1818 р. шляхом поділу Мукачівської.

³ Офіційна назва Закарпаття у складі Чехословацької республіки.

⁴ Підкарпатський банк функціонував у часи Чехословаччини на основі капіталу діаспори, переважно вихідців із Закарпаття. Керівництво банку надавала фінансову допомогу в основному українським товариствам та організаціям, зокрема, отцям та сестрам ЧСБВ.

⁵ На той час А. Волошин очолював Християнсько-народну партію проукраїнського спрямування.

⁶ Тобто комуністична влада, комуністи.

⁷ Після окупації Закарпаття угорцями (15 березня 1939 р.) почалися репресії проти діячів проукраїнського спрямування, а також відбувалося примусове виселення українців, котрі не мали чехословацького громадянства.

⁸ Йдеться про друкарню отців василіан при Жовківському монастирі.

⁹ Полікарп Петро Булик – протоігумен ЧСБВ провінції св. Миколая на Закарпатті 1932–39 рр. Ще 1920 р., разом з трьома іншими отцями, прибув з Галичини для проведення реформи закарпатських монастирів. Оскільки мав польський паспорт, після окупації Карпатської України угорцями депортований у Східну Словаччину, де жив у дуже скрутних умовах.

1. Вегеш М. Августин Волошин. Життя і помисли президента Карпатської України / М. М. Вегеш, М. І. Кляп, В. Ю. Тарасюк, М. Ю. Токар. – Ужгород: Карпати, 2005. – 464 с., іл.
2. Вегеш М., Токар М., Басараб М. Карпатська Україна в контексті українського державотворення. – Ужгород: Карпати, 2008. – 256 с.
3. Державний архів Закарпатської області (далі – ДАЗО). – Ф. 151 (Правление Мукачевской греко-католической епархии, г. Ужгород). – Оп. 7. – Спр. 745 (Переписка с настоятелем монастыря ордена св. Василиан в Мукачево о посещении монастыря дочерью президента Чехословацкой республики Масарика, о переселении на территорию епархии из Станиславщины монастыря сестер Василиан и по др. вопросам деятельности монастыря). – 15 арк.
4. ДАЗО. – Ф. 151 (Правление Мукачевской греко-католической епархии, г. Ужгород). – Оп. 7. – Спр. 897 (Переписка с Цивильной Управой Подкарпатской Руси по вопросу содержания Чина сестер Василиан). – 13 арк.
5. Пекар А., ЧСБВ. Ісповідники віри нашої сучасності / А. Пекар. – [2-ге вид.]. – Львів: Місіонер, 2001. – 287 с. – (Причинок до мартиролаги Української Католицької Церкви під совітами).
6. Руський Сиротинець в Ужгороді // Неделя. – 1935. – № 11. – С. 1.

7. Arcibiskupsky archiv v Prešove. – Prezidialne spisy. – Inv. Č. 69. – Rok. 1934. – Sign. 58. – Sukromný list A. Vološina biskupovi Gojdicovi.
8. Arcibiskupsky archiv v Prešove. – Prezidialne spisy. – Inv. Č. 74. – Rok. 1939. – Sign. 3. – List presidenta Karpatskey Ukrajiny A. Vološina biskupovi Gojdicovi.
9. Arcibiskupsky archiv v Prešove. – Prezidialne spisy. – Inv. Č. 75. – Rok. 1940. – Sign. 34. – Listy biskupa Gojdicha A. Vološina biskupovi Gojdicovi.
10. Arcibiskupsky archiv v Prešove. – Prezidialne spisy. – Inv. Č. 76. – Rok. 1940. – Sign. 3. – List biskupa Gojdicha riaditeľstvu VŠ. Banky. Listy Dr. Avgustina Vološina, pres. Karpatskey Ukrajiny.
11. Šturak P. Blahoslavený biskup Pavol Peter Gojdič, OSBM a jeho činnosť v období rokov 1927–1960 / Peter Šturak // Blahoslavený biskup Pavol Peter Gojdich (1888–1960) v suradnicach času a doby (zaverechne reflexie) / Zbornik z medynarodnej vedeckej konferencie. Prešov 4.-5. Oktobra, 2007. – 235 c.

SUMMARY

Victor Kichera

The letters signed by Augustin Voloshin to the bishop Pavlo Gojdich

In this article the author describes the rare letters signed by Augustin Voloshin to the bishop Pavlo Gojdich. The author tries to elucidate the president of the Karpatska Ukraina not like a political figure but like a priest, like an ordinary human, who was trying to develop the Church.

Коваль Ігор,

доцент кафедри релігієзнавства і теології

Прикарпатського національного університету ім. В. Стефаника.

ПОШИРЕННЯ КУЛЬТУ БОРИСА І ГЛІБА В ГАЛИЦЬКО-ВОЛИНСЬКІЙ РУСІ ХІ-ХІІІ СТ.

У статті розглядається поширення культу Бориса і Гліба та особливості його вираження, зокрема на хрестах-енколпіонах, церквах, що присвячені Борису і Глібу.
Ключові слова: культ, енколпійон, церква, розкопки.

У 1015 р. в політичному житті Давньокіївської держави сталася трагічна подія, коли внаслідок міжособистих чвар були вбиті сини київського князя Володимира Святославовича Великого, володарі дрібніших князівств Борис і Гліб. Смерть братів сколихнула суспільну свідомість усіх верств населення Русі, адже страстотерпіння вони прийняли від рідного брата Святополка прозваного в народі Окаянним, який в боротьбі за владу не гребував ніякими засобами.

Цю драму в родинному житті по-життєвськи мудро осмислив київський князь Ярослав Володимирович (1019-1054), релігійна політика якого була націлена на укріплення незалежності Руської церковної організації. Тому він надав великого значення питанню започаткування канонізації давньоруських святих. Ідеологічним обґрунтуванням для впровадження культу своїх, місцевих святих стала поява оригінальності агіографічної літератури, зокрема «Сказання про Бориса і Гліба»